

ПЕДАГОГІЧНА САМОЕФЕКТИВНІСТЬ ЯК УМОВА УСПІШНОГО ВИКЛАДАННЯ

В статье рассматривается значение формирования педагогической самооффективности в контексте евроинтеграции, анализируется влияние профессиональной самооффективности педагога на его саморегуляцию и указываются возможные варианты работы со студентами в направлении формирования педагогической самооффективности будущего учителя музыки европейского уровня.

The meaning of forming the pedagogical self-efficacy in the context of European integration, analyzing the influence of the professional self-efficacy of the teacher on his self-regulatory and all kinds of work varieties when studying the students with the purpose of forming the pedagogical self-efficacy of the future teacher of music of the European rate are investigated in this article.

Орієнтація української освітньої системи на європейський простір ставить серйозні вимоги до особистості та поведінки педагога, його професіоналізму. З утвердженням у суспільстві ринкових відносин, в основі яких лежить конкуренція їхніх суб'єктів, якісна освіта почала ототожнюватися з конкурентною спроможністю людини – людини, яка є компетентною у своїй справі, здатна ефективно, на високому рівні здійснювати професійну діяльність, людини, чиї досягнення переважають аналогічні досягнення інших.

Сьогодні ні у кого не викликає сумніву той факт, що компетентність, професіоналізм, духовна культура учителя у значній мірі визначає рівень освіченості та особистісні якості його учнів. У зв'язку з цим особливо гостро

постає проблема ефективності вчителя, його професійної компетентності, що є універсальним мірилом успішної діяльності будь-якого освітнього закладу.

Аналіз процесу професійного зростання майбутнього педагога доводить, що його здатність ефективно виконувати свої функції та сприяти розвитку особистості дитини відбувається при усвідомленні ним власних можливостей, прийнятті професійної діяльності як бажаної та доцільної сфери реалізації себе. Ефективність професійного зростання залежить, перш за все, від внутрішньої активності особистості, активізації таких регуляторів, як ціннісна орієнтація, мотиви діяльності, ініціатива у подоланні професійних ускладнень. Тому однією з важливих якостей педагога, умов успішності його як професіонала є педагогічна самоефективність.

Самоефективність впливає і знаходить своє обґрунтування в теорії «соціального навчання (адаптації)» А.Бандури і Д.Роттера наприкінці 70-х років минулого століття. А.Бандура ввів у свої теоретичні конструкції «постулат когнітивного механізму самоефективності» для пояснення особистісного функціонування та зміни. В ранніх підходах теорія розробки самоефективності була присвячена невдачам у саморегуляції поведінки, потім численні дослідження були проведені на матеріалі учбової, професійної, спортивної діяльності, а також в області соціальних відношень. Автор досліджуваної теорії вважає, що концепція самоефективності відноситься до вміння людей усвідомлювати свої здібності вибудовувати поведінку, яка б відповідала специфічному завданню або ситуації. Самоефективність впливає на форму і побудову поведінки, мотивацію та виникнення емоцій [2, с. 61].

Ми вважаємо, що педагогічна самоефективність – це інтегративне утворення, яке виражається у впевненості педагога у власній професійній компетентності, здатності продуктивно здійснювати педагогічну діяльність, обираючи засоби педагогічного впливу, що забезпечують успішне досягнення поставлених цілей навчально-виховного процесу.

Педагогічна самоефективність регулює функціонування особистості шляхом впливу на три основні процеси: когнітивний, мотиваційний та емоційний [1].

Вплив педагогічної самоефективності на когнітивні процеси приймає різноманітні форми. Відомо, що більша частина людської поведінки являється цілеспрямованою та регулюється раніше обдуманими та усвідомленими цілями. На постановку цілей суб'єктом у значній мірі впливає його самоефективність. Таким чином, чим вища педагогічна самоефективність вчителя, тим більш високі професійні цілі ставитиме він перед собою, та демонструватиме більшу наполегливість у їх досягненні. Переконавання педагога у професійній самоефективності впливає й на типи сценаріїв професійної діяльності, які він конструює у власній свідомості. Вчителі, які володіють високою самоефективністю, виробляють сценарії успіху у педагогічній діяльності, які забезпечують їх позитивними орієнтирами у подальшому виконанні. Відповідно, педагоги, які вважають себе професійно неефективними, більш схильні виробляти сценарії невдач, які стоять на заваді успіху, акцентуючи увагу на власних професійних недоліках. Основна функція свідомості полягає у наданні людині можливості прогнозувати хід подій та виробляти засоби контролю над тими подіями, які мають вплив на їх діяльність, професійну зокрема. Встановлення причинно-наслідкових відношень між здійсненням педагогічної діяльності та певних дій самого педагога вимагає ефективності та злагодженості когнітивних процесів обробки різноманітної інформації. Отже, чим сильніше почуття власної професійної ефективності вчителя (педагогічної самоефективності), тим більш ефективним є педагог у своєму аналітичному мисленні та формуванні успішних способів педагогічної діяльності.

Переконавання в самоефективності грають провідну роль й у саморегуляції мотивації особистості. Так, більша частина людської мотивації формується на основі когнітивних процесів. При когнітивній

мотивації люди самі мотивують себе та керують власними діями шляхом попереднього їх обдумування. Вони формують уявлення по відношенню до того, що можуть зробити, оцінюють вірогідну ефективність дій, ставлять перед собою цілі та планують їх способи досягнення. Люди діють у відповідності до своїх переконань по відношенню до того, що вони можуть зробити та якими будуть вірогідні наслідки різноманітних дій. Тому вплив очікуваних наслідків на мотивацію частково регулюється переконаннями у власній ефективності. Таким чином, очевидно, що відсутність педагогічної самоефективності у майбутнього вчителя музики може спричиняти формальне ставлення до виконання професійних обов'язків, небажання самореалізації у педагогічній діяльності, що призводить до виникнення конфліктів, розвиток у молодих педагогів та їх учнів непевності, роздратованості, а в найгіршому разі це може призвести до відмови від професії.

Останній спосіб, за допомогою якого педагогічна самоефективність регулює функціонування вчителя – вплив на саморегуляцію педагогом афективних станів. Як зазначає А.Бандура [1], існує три основні способи, за допомогою яких переконання у власній педагогічній ефективності впливають на характер та інтенсивність емоційних переживань:

- педагогічна самоефективність викликає зміщення уваги та впливає на те, яким чином інтерпретуються та когнітивно репрезентуються конфліктні педагогічні ситуації;

- вона має вплив на здійснення контролю над думками, які викликають тривогу, неспокій;

- сприяє вибору дій, які допомагають впоратись з конфліктними ситуаціями.

Педагоги, які переконані у власній здатності ефективно вирішувати педагогічні конфлікти, не продукують тривожних образів, і тому не відчують на собі їх руйнівної дії. У протилежність до цього, вчителі, які не володіють педагогічною самоефективністю, не здатні вирішити

педагогічний конфлікт, напружену ситуацію у професійній діяльності тощо, переживають високі рівні тривожного збудження. Такі педагоги фіксують увагу на своїх недоліках, розглядають різноманітні сторони свого оточення як такі, що несуть загрозу, перебільшують серйозність можливих неприємностей і докучають себе думками про наслідки, які рідко (чи взагалі будь-коли) відбуваються. У наслідок такого неефективного мислення вони самі себе нервують, що суттєво понижує ефективність педагогічної діяльності.

Враховуючи вищезначені положення, ми вважаємо, що у формуванні педагогічної самоефективності майбутнього вчителя музики важливу роль відіграють три педагогічні умови:

- актуалізація ціннісного відношення майбутніх учителів в оволодінні педагогічною професією;
- створення рефлексивно-оціночного середовища у навчальному процесі;
- формування емоційної усталеності майбутніх учителів.

Так, створюючи першу педагогічну умову ми враховували потребу студентів до оволодіння педагогічною професією, відношення та інтерес до неї, мотиви навчання. Відомо, що важливим чинником успішного здійснення будь-якої професійної діяльності, її складовою частиною виступають професійні цінності [5]. В рамках ціннісного відношення відбувається встановлення цінності, тобто позитивного значення даного предмета чи його властивості для конкретного суб'єкта діяльності. Саме тому система ціннісних відношень особистості детермінує поведінку людини на протязі усього життєвого шляху.

Так, Б.С. Братусь розглядає цінності як усвідомлений та прийнятий людиною загальний сенс життя [5], М.М. Заброцький вважає, що цінності – це те, що людина особливо цінує в житті, чому надає особливо важливий життєвий сенс [2].

Таким чином, ціннісне відношення, позитивне ставлення студентів до педагогічної професії будуть спонукати їх прикладати більше зусиль на шляху досягнення поставленої мети, надаватимуть майбутнім учителям впевненості у здатності ефективно виконувати педагогічну діяльність.

При реалізації умови значне місце відводилось спецкурсу «Формування ціннісного відношення майбутніх учителів до педагогічної професії».

Основна мета спецкурсу – активізація у майбутніх учителів позитивного значення педагогічної професії, формування особистісного сенсу та потреби в ній.

Цілі даної педагогічної умови полягають в:

- уточненні ставлення майбутніх учителів до понять «педагогічна діяльність», «педагогічна компетентність», «самооцінка»;
- розвитку позитивного відношення до педагогічної професії;
- стимулюванні до оволодіння педагогічною компетентністю;
- формуванні позитивної самооцінки, як особистісного судження майбутніх учителів про власну цінність.

Вивчення курсу «Формування ціннісного відношення майбутніх учителів до педагогічної професії» дає студентам можливість розвинути інтереси, схильності, здібності до усвідомлення їх ролі в педагогічній праці, активізувати прагнення до самореалізації в педагогічній професії, розуміння цінності роботи вчителя і для соціуму і для розвитку самого суб'єкта діяльності.

Педагогічна самоефективність учителя в значній мірі залежить від розвитку його особистісно-змістовної сфери, характерними ознаками якої виступають позитивне відношення педагога до професійної діяльності, усвідомлення її цінності, пошук причин невдач, що виникли, інакше кажучи, здатність до рефлексії. На нашу думку, рефлексія – основний інструмент, який дозволяє вчителю діяти ефективно, відчувати себе впевнено в постійно змінних умовах шкільного життя. Адже лише шляхом постійного дослідження свого «Я», самооцінці дій, моделюванню та прогнозуванню

свого подальшого професійного розвитку педагог може постійно самовдосконалюватись, а отже, відповідати сучасним вимогам.

Виходячи з цього, важливим аспектом формування педагогічної самоефективності є створення середовища, яке б спонукало студентів до постійного пошуку та особистісної оцінки власного педагогічного досвіду, корекції своїх професійних дій, самоаналізу, самовивченню, роботи над собою та на основі цього здійснення подальшого саморозвитку. З цією метою є доцільним використовувати такі методи, як: самоспостереження; диспут; проведення та аналіз уроків; розбір педагогічних ситуацій; написання самозвітів; ведення педагогічних щоденників; рефлексивна бесіда.

Емоційна усталеність відноситься до важливої особливості педагогічної самоефективності, адже лише впевнений у собі та духовно розвинений педагог здатен отримувати задоволення від своєї професії, володіє високим рівнем працездатності, активності, творчості, прагне до самовдосконалення. Емоційно стійкий вчитель намагається успішно вирішувати поставлені перед ним завдання не залежно від впливу на них негативних факторів, зберігає самовладання та залишається для учнів прикладом в особистісному плані.

У зв'язку з цим є необхідним стимулювати у майбутніх учителів розвиток емоційної усталеності. Для її розвитку нами використовувались різноманітні способи, які пропонує сучасна психологічна наука: способи що виражались в адаптації студентів до напружених факторів діяльності, в стимулюванні розвитку таких особистісних якостей майбутніх педагогів як професійна самосвідомість, психологічна культура (здатність до емпатії, експресивні уміння, культура педагогічного спілкування). А також способи, направлені на саморегуляцію емоційного стану, профілактику та подолання стану емоційної напруги (оволодіння прийомами релаксації, спеціальними фізичними та дихальними вправами, самоконтролю зовнішніх проявів емоційного стану). Ми вважали, що цілеспрямоване використання

комплексної системи вищенаведених способів сприятиме розвитку педагогічної самоефективності студентів.

Отже, враховуючи практику педагогічної роботи й сучасні умови нашого буття, педагогічна самоефективність є одним із можливих і перспективних шляхів підвищення рівня професіоналізму та конкурентоспроможності педагога європейського рівня.

ЛІТЕРАТУРА

1. Bandura A. Perceived Self-Efficacy in Cognitive Development and Functioning // Educational Psychologist. 1993. Vol. 28 (2). P. 117—148.
2. Заброцький М.М. Педагогічна психологія: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2002. – 304с.
3. Левченко Т.І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах /Монографія/ - 1-е видання, - м. Вінниця: видавництво «Нова книга», 2002 р. – 512 с.
4. Никифоров А.Л. Деятельность, поведение, творчество. // Деятельность: теория, методология, проблемы. – М.: Политиздат, 1990. – с. 52 – 70.
5. Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб: Изд-во «Питер», 2000. – 480с.

Відомості про автора

Кремешна Тетяна Іванівна

аспірантка кафедри педагогіки

Південноукраїнського державного педагогічного університету

ім. К.Д.Ушинського